

CRVENE I CRNE ZVEZDE

Dušica Potić

Miloš Komadina: »Nešto s andelima«, Beograd, Nolit, 1991.

»U milosti krotko./Krotko tad ponajpre« — distih je kojeg se ne bi postideo ni Momčilo Nastasijević (»Krotko«). Povratak dometima početaka [Obično jutro, 1978], najavljen već prethodnom knjigom (Južni krst, 1987), Miloš Komadina potvrđuje i novom pesničkom zbirkom, *Nešto s andelima*. Na delu su prepoznatljivi momenti njegovog pevanja — urbani izraz, moderni senzibilitet apsurga i paradoxka, nešto gorčine i ironije, nešto vredrine i humora. Crvene i crne zvezde sveta, koje natapaju nadahnucem, kako ga vidi Vasko Popa, osvetljavaju pesnikovo interesovanje u rasponu od ponovnih otkrivanja lepote do apokaliptičnih vizija haosa, skrajnulih u talog sećanja i nesvesnog, ali i deplatnih u plimama sadašnjeg postojanja.

Navedeni stih pева da u ljudskim životima postoji neka tajanstvena sila, koja za svaki trenutak ozarenja otima danak u bolu. Biti krotak i u milosti, biti pokoran i u sreći. Ublažiti njene besove. Ublažiti, ali ne i sasvim izbeći. Apokaliptična »Vizija« peva da se usud neda zavariti. Stihiji smaka podleže sve, pa i ono što je čini. I ona sama. Izbaavljenja nema ni u magiji verbalne mimikrie. Naopako izgovoreno ime neće prikriti suštinu nemoć spasenja. Neimenovanje identiteta ne nudi siguran zaklonj. Smisao je sasvim blizu, ali nedohvatno prolazi mimo nas. Zakoni sveta odmotavaju se iz sopstvenih mehanizama. Topi se led na reci. Deda promiče mimo unuka. Paralela se iscritava po sličnosti, ali i po presudnoj razlici. Život se u prirodi obnavlja i rada, sledstveno svom toku. Od čoveka se, međutim, zahtevaju žrtve. Ulog

sopstvenog života. I to je tek spoljašnji sloj melanholije. Ispod omotača izviruje i skrivena žaka. Kristalne katedrale transparenta harmonije koračaju mimo nas. U statičnosti našeg bića, podsećaju da postoje. I ne dodiruju nas.

U povratku virovima sopstvenog JA, crvenim i crnim zvezdama sebe, krije se tajna Miloša Komadine. Imaginativan ulazak u proteklo, intelektualan izlazak u sadašnje, oblikuju identitet i suočavaju sa svetom. Treba se ponovo navići na obrise našeg sudbinskog, zemnog bića. Da se li mora, tada, zaboraviti? Ponovno otkrit sebe znači načeti svet iz početka. Posle, više ništa nije isto. Izmenjena vizura ona je čvorisna tačka iz koje se može čitati *Nešto s andelima*. Obremenjeni novim, crvenim i crnim, zvezdama iskustva, koračamo. Nepoznati sebi, nepoznatim danom, u nešto što bi se moglo nazvati obnovljenim životom, ponovnim rođenjem. Ispisivanje promena u sebi jeste čitanje znakova promena, utisnutih u svet. Saznanje da će lepota izroniti ponovo, ma šta da joj je prethodilo, da će se ukazati nenadano, poput otkrovenja, bitno utice na svet zbirke. Uz nešto krotke neverice, kojom će se umilostiti milost, može se slobodno uživati u izmirenju.

I ne samo to. Gde prestaje strah od sveta, pева Branko Miljković, prestaje i pesma. Iracionalni strah jedno od ključnih osećanja zbirke. Iz njega izviru košmarne slike polusna, ali i blagost humora. Zlo se svodi na banalnost izvrće se ruglu. Ako se imenuje kao beznačajno, samim tim i jeste beznačajno. Magija stvaranja sveta u reči. Ali zlo je i meta zločudnog pod-

smeha, podsmeha koji ima dvosmeran tok. Uperen na zakonitosti bivanja, uvek je spreman da se, poput počasti, vrati onome ko ga je uputio sa trideset godina lako je pevati o smrti. Svest o varljivosti ove prednosti svest je o granicama do kojih se propinju dometi čoveka. Aveti postajanja se ne mogu poništiti. One su jedini pokretači, jedina zaloga promene. Svet zastavljen u idili okovan je u smrti. Nepredviđljivosti zla ispisuju i svoju drugu, pozitivniju stranu. I njegovim nebom iskre se crvene i crne zvezde. Života ili smrti?

Ponovno izranjanje lepote ima još jednu značajensku dimenziju. Ono što nam vrati jedna stara suza, peva Jovan Dučić, vredi jedan novi i neznani život. Prustovski identitet u vremenu, madlenini kolacići našeg bića, određuju, evo, i svest sa kraja veka. Povratak scena iz prošlosti, međutim, može da ima i demonski smisao. Poput oživljavanja umrlog. Ono se, po sili nekih tajanstvenih zakona, prepliće i preklapa sa živim. Zastrahujući dokaz da se ništa nije promenilo. I blagotvorna svest da se može nazad. Stvarnost materijalnog sveta dovodi se, na taj način, u pitanje. Njena se istinitost razlaže u svetlost njene nematerijalne suštine, u samu esenciju univerzalnog. Imati nešto sa andelima znači oživotoriti prošlo. Znači ukinuti predmetnost stvari njihovim transcendiranjem ka prozračnim, metafizičkim prostorima bezvremenog i besteslog. Ka andeoskim lepotama duha ili ka demonskim visinama smrti? Prema crvenim i crnim zvezdama.

ARHITEKTURA JUGOSLAVIJE

Slobodan Jovanović

Ivan Straus: »Arhitektura Jugoslavije 1945 — 1990«, Svetlost, Sarajevo, 1991.

P osle, do sada, dve objavljene knjige o arhitekturi posleratnog razdoblja u Jugoslaviji čiji su autori jedan Rus (arhitekt B. N. Belousov, Savremena arhitektura Jugoslavije, Moskva, 1973. i 1986, Drugo izdanje) i jedan Nemac (istoričar umetnosti, Udo Kulterman, Savremena arhitektura u Istočnoj Evropi, Keln, 1985) i nakon šestodelnog »republičkog« pregleda: »Arhitektura XX veka«, u okviru edicije »Umjetnost na tlu Jugoslavije«, koji su 1986. godine potpisali: Zoran Manević, Žarko Domljan, Nace Šumi, Ivan Straus, Georgi Konstantinovski i Božidar Milić, ovih dana, u knjižarama se pojavilo novo, pisano delo arhitekte Ivana Strausa. Tim delom, akademik, uspešni projektant i graditelj iz Sarajeva, upoznaje nas sa svojim videnjem arhitekture Jugoslavije 1945—1990. godine.

Pošto, na sva tri pomenuta prikaza arhitektonskih zbiljiva u našoj zemlji, kako sam u uvodu svoje knjige kaže, ima „krupne zamerke, i izražava neslaganje sa vrednosnim kriterijumima po kojima su autori tih hronika elabirirali ovu ozbiljnu i osetljivu materiju“, Straus je u svojoj knjizi postavio za cilj da se »povežu svi niti tokova i tendencija arhitektonskog stvaralaštva u Jugoslaviji, od II Svetskog rata kroz period od četrdeset pet godina.«

Kada se Strausova knjiga pregleda i pročita, uveri se da je, na njenih 276 stranica, (otisnutih na zavidnom nivou u štampariji »Budućnost« u Novom Sadu) delom 372 domaća autora, sa preko 300 foto reprodukcija njihovih rekonstrukcija i projekata, zaista dat, »ne samo prosti

zbir do sada publikovanih ocena, kritika i prikaza o njihovim arhitektonskim vrednostima, niti samo statistički popis graditeljskih ostvarenja«, već jedan rezolutno, autorski komententno i konzistentno dokazan stav prema »arhitektonsko-likovnom konceptu, kao odrazu sadržajne namene objekata i prostora u kojem je smeten, a u vremenskim koordinatama, radanje ideje i pojave ostvarenja unutar opštег razvoja sredine i arhitekture u celini«.

Opredeljujući se za hroniku, Straus je već uvodno sam sebe oslobođio obaveze da zadovolji »svu složenosć očekivane arhitektonske kritike svakog pojedinog graditeljskog dela« citiranog u njoj.

Da li je ili ne, pri tome, uspeo da se, kao autor, sačuva, u opredeljenju i oceni navedenih dela, drugih autora ili komentara o njima, od uticaja svega od toga, »što je izvan arhitekture«, skoro da je i sa stanovišta pristupa ovakvom radu i sa stanovišta odjeka u stručnoj i široj javnosti sa kojim se mora računati, van mogućnosti objektivne procene. Ta je stvar nai-me, relativna.

Ta relativnost, između ostalog, posledica je još uvek nepotpunosti, parcijalnosti i fragmentarnosti raspoloživih identifikacionih informacija i njihovog ipak malog obima i kvaliteta, u celini, kao ulaznih podataka u aparat obradivača-pisca knjige, a takođe i svih onih predstava, stanovišta, pretpostavki, ili, zašto ne reći, i zablude o jugoslovenskoj arhitekturi kao takvoj, pa i oko karaktera tog jugoslovenstva kada je o njoj reč.

U društveno-političkoj datosti i u kontekstu svih kontraverzija naše poratne obnove i izgradnje, svih besplodnih nadmetanja i razmetanja sinusoidom stalno prisutnih promena i reformi, tokom tog vremena, kojima smo, u prostoru, samo pokadkada i ponegde, dosegli olako deklarisane i proklomovane želje pobrkane sa racionalno fiksiranim i ostvarivim ciljevima, Strausova hronika arhitekture Jugoslavije, ipak, samom svojom pojmom, rečju i ilustracijom, otkriva je kao svedočenje u znak vremena, manje-više izjednačenih društveno-ekonomskih prilika, uslova i prakse, projektantskih i graditeljskih okolnosti u celoj zemlji, što je moglo raditi sličnim predlozima i realizacijama, arhitekture istih programa i sadržaja, u inače geografski i kulturno različitim milijima, što je i moglo dovesti do toga da najznačajnije autorske ličnosti koje smo imali nisu bile i najproduktivnije, ili najangajovanije, ili do toga da se mlađi arhitekti u talasima odlivaju i uspešno ostvaruju van granica svoje zemlje, a da je prosek arhitektonskih produkcija u zemlji obrnuto proporcionalan broju arhitektonskih škola i njihovih diplomanata.

Naravno, ovome se mogu pribrojati i sve druge moguće konstatacije uslovljene osobnostima društveno-političkog sistema i prakse koje smo, sa postepenom pripremom, upravo frontalno razorili i preusmerili na životno »proverene i ispitane« sisteme i praksu »Evrope koja se ujedinjuje«.

No, vratimo se knjizi samoj: Hronološki materijer u njoj, podeljen je i označena razdobljima koja čine godine: 1945—1949,

NOVA ČITANJA

1958—1965—1970—1980, Zaključkom u 1990. godini. Sadržajno, knjiga prati arhitektonsko-urbanističku misao, dešavanja i rezultate, na ukupnom prostoru Jugoslavije u tom periodu, ali ne po pravilima republičko-pokrajinskog ključa. Ona je dakle, ne samo hronika aktivnosti, pojave i delovanja brojnih autora, mnogih arhitektonskih takmičenja i realizacija, već i svojevrsna hronika svih onih promena koje smo doživljavali u procesu koji je, od državno-planske privrede prošlo eksperiment, najpre samo radničkog, pa potom društvenog, pa sveobuhvatnog samoupravljanja, sa svim njegovim euforičnim konstruktivno-destruktivnim i subjektivno-objektivnim doprinosima u vidu nekritičnog samoupravnog i društveno-dogovornog urbanizma, društveno-usmerene stambene izgradnje i opštег investicionog voluntarizma.

Arhitektonska misao i praksa suočili su se prvih poratnih godina, sa svom složenošću organizaciono-tehničkih rešenja i problema da se u nepostojanju ili oskudici materijala, tehnike i stručnog kadra ostvare ratom nametnuti obimi gradevinsko-utilitarni zadaci u kombinaciji sa, za mase, ali i opštim poletom ponete stručnjake, pojedince, inspirativnim programima i sadržajima nosilaca i avangarde Novog sveta koji je najavljen.

Zemlja u kojoj su, između dva svetska rata stasali i već delovali Nikola Dobrović, Drago Ibler, Juraj Najdhart, Jože Plečnik ili Edo Ravnikar i brojni drugi, kada arhitekti srednje evropske škole i idejnog usmerenja »moderne«, nije mogla dugo trpeti raznorazne »postanovke« o arhitekturi »nacionalnoj po formi socijalističkoj po sadržini«, jer arhitektonski oblici kapitalizma ne mogu da interpretiraju »duboku idejnu sadržajnost socijalističkog društva«.

Ipak, prelom dosta konfuzne atmosfere i urbanističko-arhitektonске situacije bio je učinjen Savetovanjem arhitekta Jugoslavije, 1950. godine u Dubrovniku, a Domom sindikata u Beogradu kao najekspoziranim objektu Socijalističkog akademizma i formalno zaključen.

Poličko otvaranje Jugoslavije ka zapadu, posle 1948. godine, otvorilo je vrata i za prodorni uticaj arhitektonskih ideja i prakse pobornika savremene arhitekture, čemu su zgrade Milorada Macure (Vojna štamparija, 1953. godine), Milorada Pantovića (Sajmište, 1957.), Alekseja Brkića (Socijalno osiguranje 1958. u Beogradu, ili Vladimira Turine (Stadion Dinama, 1954.), Drage Galica (Stambeni blok u Ul. Proleterskih brigada 35, 1953. godine), Kazimira Ostrogovića (Većnica, 1958.) u Zagrebu, Emila Medveščeka i Otona Jugoveca (Zadržani savez, 1955. god) u Ljubljani, ili realizacije Juraja Najdharta (dom na Trebeviću, 1948. godine) ili Alfreda Alibinija (stambeno-poslovni blok, 1954.), u Zadru, ne samo vrlo rezonantni odjeći, već i samosvojni glasovi i kompozicije nastale iz istih ili sličnih razmišljanja, premisa i opredeljenja međunarodnog graditeljskog bratstva istomišljenika.

Ekonomski rast zemlje krajem pedesetih, do sredine šezdesetih godina intenzivirao je izgradnju. Prodor ideja, tehnike i tehnologije industrijskih razvijenih zemalja sveta, povećani protok i dotok informacija i njihova dostupnost doneli su nam brojna, arhitektonski i autorski zrela i ugledna zdanja.

Nikola Dobrović je realizovao kompoziciju DSNO (1962.) godine, Ivan Antić i Ivanka Raspovović, Muzej savremene umetnosti (1965.) godine, u Beogradu, Drago Ibler stambenu kuću »drvenideboder« (1960.), Radovan Nikšić i Ninoslav Kučan Radnički univerzitet (1961.), sam Nikšić, školu u Dubravi, (1960.), a Ivo Vitić stambeni blok na uglu Vojvodićeve (1962.), sve u Zagrebu, a isti autor Dom JNA (1960) u Sibeniku, potom seriju motela »Slijeme« započetu na Rijeci (1965.), Danilo First avio škole u Sloveniji, Edo Ravnikar (1960) Opštinu u Kranju i Boris Magaš, Edo Šmidhen (1963.), Muzej revolucije u Sarajevu, a Vjenceslav Rihter nakon paviljona u Brislu (1958.), Ugostiteljsku školu u Dubrovniku (1962.), sve to, opet i ne samo kao rezultat poraslih mogućnosti investitora, gradevinske industrije i tehnologije već pre svega kao izraz individualiteta i personalitetata teoretskog pristupa projektnim zadaćama, te velikog iskustva za delovanje u specifičnom kulturno-sociološkom okruženju, a sa nešto ma-

nje snalaženja za ekonomsko-politički aspekt realizatorskih okolnosti i mogućnosti u kojima se stvaralo.

Usporenje razvoja zemlje takozvanom prvom privrednom reformom 1965. godine umanjilo je i arhitektonsku produkciju. Försira se stambena izgradnja Lojanica, Jovanović, Cagić, grade »Julino brdo« (1960) u Beogradu, Edo Ravnikar »Feranton vrt«, 1966 u Ljubljani, Mihajlo Mitrović ima svoje »Proljeće 1969« godine u Čačku, a Stanko Mandić 1970 godine blok »Zlatibor« i Trg u Užicu. Savin Sever gradi 1966. godine Štampariju, a Jože Koželj 1967. godine poslovnu zgradu »Agroprogres« u Ljubljani.

U Beogradu, Petar Vulović 1968. godine podiže zgradu SDK, a Branislav Jovin podiže 1970. godine, po Maneviću »Japanerski« Urbanistički zavod, dok Milan Mihelić gradi 1967. godine robnu kuću u Osijeku, a potom 1972. završava onu u Novom Sadu.

Sarajevo dobija 1969. godine »Skenderiju« Živorada Jankovića i Halida Muhasilovića, Jadranška obala hotela Julije de Luke (Neptun u Poreču, 1968), Igora Emilia (Uvala Skot, 1970), Borisa Magaša (Solaris u Šibeniku, 1968), a Svetlana Radović gradi (»Podgorica« u Titogradu, 1967).

Sedamdesete godine opet su cvetne za arhitekte. Dok se Evropom odvijaju procesi koji arhitekturu dižu u cenu i obnavljaju opšti interes za nju, kod nas se čvrsto insistira na ambijentalizaciju, regionalizaciju i kontekstu, nasuprot »japanerstvu«, »amerikanizaciji« i sl.

Ipak, po Strausu, »Sava centar« Stojana Maksimovića, u Beogradu (1977—1979), stambeno-poslovni toranj Geksa koji je podigao Mihajlo Mitrović 1980. godine, kao zdjana u slobodnom prostoru, ili filozofski fakultet Ličine, 1974. i Mitrovića ugaona kuća 1977. u Beogradskoj varoši, produri su i dela koja drže korak sa svetom.

Bile su to i godine Zlatna Ugljena (Zeničko pozorište 1978, sa Fincijem, hoteli »Ruža« 1978. u Mostaru, »Bregava« u Stocu 1979), koje je sedamdesete godine zaključio sa Bijelom džamjom u Visokom, 1980. godine i internacionalnom nagradom Aga Kana za ovo ostvarenje.

Osamdesete godine ili možda bolje zvuči: deveta decenija XX veka, označena je arhitekturom već poznatih »jugo«-formula za intenzivnu i koncentrisanu izgradnju po »ho-ruk« sistemu.

Objekti Mediteranskih igara održanih 1979. godine u Splitu, SPENS-a, 1981. u Novom Sadu, Žimske olimpijade, 1984. godine u Sarajevu i Univerzijade 1987. u Zagrebu, kojima su se priključili »staklenjaci« za IX Samit nesvrstanih 1989. u Beogradu koji nose sve odlike već citirane formule, uz evidentnu prekapacitiranost programa koji za posledicu nose probleme i muke nespremnosti i nedovoljne kondicije za održavanje, na opštem planu ipak znače doprinos ukupnoj urbano-arhitektonskoj slici i nivou svake sredine u kojoj su se pojavili. Straus hroničarski i sa visokim kriterijumima kojima se rukovodi, beleži autore tih objekata: Ludmila Alifahić i Dušana Đapa, autore »Zetre«, 1982. godine u Sarajevu, Hasana Čemalovića i Nikole Neškovića, autore Aerodroma Butmir 1984. godine, Zlatka Ugljena kao autora Hotela »Vučko« na Igmanu, bračni par Filipović, povodom hotela Dubrovnik, 1982. godine u Zagrebu, Hržića, Pitešu i Šerbića za toranj Cobone, 1987—88. u Zagrebu, Tomicu Odaku sa Dugavom 1980., Jarunom 1984. i Borongajem 1989. godine, uz sopstvene doprinose sa već antologiskim Holidej-inom iz 1983. i pobedičkim UNIS-om 1987. godine u Sarajevu.

Deveta decenija završena je po mnogo čemu simboličnom dodelom Savezne nagrade Borbe za 1989. godinu, tek završenom Muzeju vazduhoplovstva u Surčinu, za koji je 20 godina ranije arhitekt Straus osvojio I nagradu na jugoslovenskom konkursu.

Simboličnom, jer je ta nagrada očenje istine da pravda pobeduje makar i sa zakašnjenjem.

Po hronologiji, Strausov prikaz arhitekture Jugoslavije 1945—1990 završava realizacijama te 1989. godine, simbolično i na drugi način, prikazom nadgradnje zgrade Agroprogres-a u Ljubljani koja je izvedena po projektu istog autora koji ju je i zamislio i podigao još 1967. godine (J. Koželj), pa zatim, preadaptacijom i redi-

zajnom zgrade PTT, u dvorištu Branimirove ulice u Zagrebu, 1988. godine (Milan Šošterić), te rekonstrukcijom stambenog bloka u Varazdinu 1989. (akademik Begović) Bibliotekom Igora Skolja 1988. godine u Ljubljani, a u bukvalnom smislu prikazom projekta Hržića, Odaka i Siladina iz 1990. godine za Nacionalni paviljon Jugoslavije u Sevilji 1992. godine i porediće drvene kuće Vladana Ćitlučanina nagradene nagradom na internacionalnom konkursu koji je, 1985. godine, bio raspisan u Slovengradecu.

Ima pravo Straus kada na kraju knjige konstatuje da »verovatno više ništa neće biti isto kao kroz proteklih četiri i po decenije, pa ni graditevstvo, ali nismo sigurni da to ne bi trebalo uticati na dalji razvoj arhitektonske misli na jugoslovenskom prostoru kako on očekuje.«

Jeste, »tek kroz mukotrpno i strpljivo slaganje mozaika razvoja jugoslovenske arhitekture od 1945. do danas«, što je učinio Straus, »mogu sve shvatiti sve promenljive okolnosti u kojima su stvarali arhitekti Jugoslavije, koliko je za njihovo stvaralaštvo bilo presudno mesto rada i duh koji je vladao u njemu kako je na njihovo stvaralaštvo uticao stepen opšte obrazovanosti, a koliko razina stručne edukacije, u kojoj mjeri su uspevali držati korak sa vremenom i idejama tog vremena, »itd., ali sigurno je da Strausova hronika, kao njegov mozaik, nikoga neće ostaviti ravnodušnim.«

Neće, prvenstveno s toga što je reč o svojevrsnom poduhvatu za koji je trebalo imati sve one vrline koje imaju Straus i njegovo ukupno delo, neće, jer je to hronika i mozaik »van pravila« da je vredno samo ono što je objavljeno u literaturi ili viđeno na izložbi, a ostalo da je »neposteće.«

Neće, jer je biranje realizacija za sačinjavajuće mozaika zasnovano prevashodno na ličnom kriteriju i viđenju pojava i stvari i najzad ili između ostalog i zato, jer makar i letimična komparativna analiza nekih kameničića u mozaiku sa onim drugim, koji su ostali van njega, u »rinfuzi« može otkriti da je moguća kvalitetna zamena i dopuna kameničića upotpunjene i osvećenje, mozaika.

Knjiga Ivana Strausa je dakle, rezultat autorskog izbora i komentara, jer drugačije ni ne može biti, a da se postigne određeni dignitet dela.

Knjiga je snabdevena potrebnim osnovnim aparatom stručno-naučnog pristupa problemu i materiji kojom se bavi. Pisana je tako, čitko i lako, onako kako samo može da je piše vrstan poznavalač i saučesnik zbiravanja. Pisana je sa ljubavlju prema arhitekturi i stvaranju, ali i sa savešću prema kolegama, stvaraocima i sebi.

No, baš zato, ništa ljudsko nije joj strano, pa ni previdi ili možda nepravde na koje će ukratiti buduće hronologije ili istorije jugoslovenske arhitekture, odnosno, vreme koje dolazi.

Za naše, vojvodanske stručne krugove i javnost, bez komentara u ovom trenutku, treba reći da je 45. godišnje razdoblje arhitektonskog rešavanja u Vojvodini ilustrovano sa samo 6 objekata (Robna kuća »Stoteks«, 1972, M. Mihejić, SPENS, 1981. B. Bulić, Ž. Janković, Hotel »Putnik« 1981, Milana Marića u Novom Sadu, Hotel »Tamiš«, 1978. D. Kordić i N. Rešića i Dom JNA 1981. D. Petkovića, oba u Pančevu i poslovna zgrada Agrobanata 1984. I. Čurčića u Plandištu,), jednom celinom (centar Kikinde P. Cagića i B. Jovanovića 1983), dva konkursa (SNP, 1960 i Mišeluk, 1982. u Novom Sadu), sa 7 slika reproducovanih ostvarenja, od kojih su samo 3 dela autora iz Vojvodine.

Možda je satisfakcija što je hronološkom bibliografijom čitalac upućen na hroniku u časopisima i na kataloge Sremsko-mitrovackog salona. Gde je deo arhitektonske produkcije u Vojvodini ipak zabeležen. Daleko bolje dakle, nego u Manevićevom prilogu za arhitekturu XX veka, 1986. u kome nema ni jednog autora i ni jednog objekta iz Vojvodine. □□□

